

בין השורות

עיתון מקוון מבית לב לדעת - ידע מצמיח חינוך

גליון מס. 3 | אלול התשע"ד

התבלבלה

תוכן

3. תפילה למלמדי תינוקות | רבי אהרון רוזנפלד

4. בפתח הגיליון

5. להפוך תורות לתפילות | הרב דוב זינגר

8. תפילת מורה | נורית בר יוסף

9. עבודה שבלב | שיחה עם הרב דניאל כהן

10. תפילה על מלמדי תינוקות | רבי חיים רשפיץ מפראג

12. מה מספר הרוח לאילנות הגבוהים?
הילד בן השבע ותהליך קבלת הסידור | עינת בר יוסף

14. האחד בספטמבר | אלישבע גרינבאום

| עריכה: רעות ברוש | מערכת: משה וינשטוק, אורי ליפשיץ |
| עיצוב גרפי: עדי צור | צילום ועריכה: אסף פרי |

שימו לב: לדיפדוף בין העמודים יש ללחוץ על החיצים

בפתח הגליון

התחלה חדשה היא זמן של תפילה. כיתה חדשה, לוח נקי, קירות חלקים, ריח צבע טרי נישא באוויר. מפגש ראשון עם תלמידים, עם חומרי הוראה חדשים. והלב מתמלא בתפילות הנישאות חרישית.

לפני הכניסה לכיתה, רגע לפני שהיד מונחת על הידית, פסיעה לפני המפגש - "ה' שפתי תפתח" ה' תברך את השיעור הזה. תזכה אותי לומר את הדברים הנכונים. תשרה שכינתך במעשי ידינו...

בחרנו להקדיש גיליון זה לעולמה של התפילה. בחודשים האחרונים התפילה תפסה מקום מרכזי בהוויתנו- תפילה על הנערים החטופים, על חיילי צה"ל, על תושבי הדרום, על כולנו... "ואני תפילה". כעת אנו נכנסים לחודש אלול, חודש הרחמים והסליחות, זמן של תפילות.

לאורך הגיליון נעסוק בנושא התפילה מזוויות שונות -

נתבונן בדמותו/דמותה של המורה כמתפלל/ת, נעמוד על היחס שבין לימוד לתפילה, נלך בעקבותיו של רבי נחמן מברסלב שקרא "להפוך את התורות לתפילות" וננסה לעמוד על משמעותה של עצה זו.

כולנו מכירים את המורכבות של תפילה בבית הספר המעוררת שאלות רבות: איך פותחים בכיתה מרחב של תפילה, של פנייה אל מה שמעבר לנו, של דיבור והקשבה, של נשיאת עיניים לשמיים?

נתבונן בשאלת הכנת הילדים לקבלת הסידור וננסה להציע כמה כיוונים למחשבה ולהתבוננות בעקבות השאלות הללו.

שנזכה לפתיחת הלב ולתפילות טובות

שתהיה שנת לימודים מבורכת
צוות לב לדעת

תפילה למלמדי תינוקות

רבי אהרון רוזנפלד, האדמו"ר מפינסק – קרלין זצ"ל

אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בֶּשָׂר שְׁלִיט בְּעֲלִיּוֹנִים וּבַתְּחִתּוֹנִים,

חֲנֻנִי בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים,

חֲזַקְנִי וְאַמְצָנִי בְּכוּחוֹת הַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ,

וּתְעַזְבֵנִי וּתְסִיעֵנִי לְלִמּוּד וּלְלִמּוֹד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֶת דְּבָרֵי תוֹרַתְךָ הַקְדוּשָׁה.

חֲנֻנִי בְּחוּשׁ הַבְּאוּר וְהַסִּבָּרָה

וּתְשַׁמְרֵנִי מִמִּכְשׁוֹל וּמִקָּלָה וּמִשְׁגִּיאוֹת וּמִרְפִּיּוֹן בְּעֲבוּדַת הַקּוֹדֶשׁ.

שְׁלַח נָא בְּרַכָּה וְהַצְלָחָה בְּלִימוּדֵינוּ בְּתוֹרַתְךָ הַקְדוּשָׁה,

חֲנֻנִי בְּחֻקְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַה זָכָה וְצִלּוּלָה

וּלְאוּקְמֵי גִירָסָא אֲלִיבָא דְהִילְכְתָּא,

תְּסִיעֵנִי לְהִבְיָא אֶת כָּל תַּלְמִיד וּתַלְמִידָה לַתַּכְלִית הַנִּרְצָה

בְּקִנְיָן הַתּוֹרָה לְפִי כְּשִׁרְוֹנוּתוֹ וּתְכוּנוּתוֹ

חֲנֻנִי נָא לְטַע בָּלֵב תַּלְמִידֵי אֱהָבַת הַתּוֹרָה

וְיִרְאֵת שָׁמַיִם וּמַדּוֹת טוֹבוֹת

אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

להפוך תורות לתפילות

הרב דוב זינגר

ראש ישיבת "מקור חיים" בכפר עציון

לחיצה על תמונת הסרטון תפעיל אותו.

הראיון המצולם עם הרב דוב נערך בחודש אייר. כחודש אחר כך נחטפו שלושת הנערים בגוש עציון, ובהם שניים מתלמידיו של הרב דוב. ימי החיפושים אחריהם היו ימים של חרדה ותקווה, של אחדות וחיזוק, ובעיקר - של תפילה.

הדברים שעליהם דיבר איתנו, על תפילה, חינוך ולב שבור, מצאו ביטוי חזק ונורא בדברים שאמר הרב דוב לאחר מציאת גופות הנערים והבאתם לקבורה.

אנו מביאים כאן תמלול של חלק מראיון שנתן הרב דוב לאילנה דיין בגלי צה"ל

ואני תפילה

(הרב דוב זינגר, מתוך ראיון בגלי צה"ל, ה' בתמוז תשע"ד)

"התפילות יש בהן הרבה פנים. הפסוק אומר: 'תחת אהבתי ישטנוני ואני תפילה'. התפילה היא לא מעשה מסויים אלא איזו מציאות, הוויה של אדם שנמצא מול בוראו: בשמחה, בעצב, בכאב, בבקשה, בהודיה, בתקווה... ולכן התפילה היא לא באה להועיל, היא לא מעשה מועיל זו לא עוד אחת האפשרויות שיש לבן אדם להיות יעיל בעולם הזה, אלא זה סוג של עמדה קיומית שהוא ניצב מול בוראו ולכן, אדרבה, זה הדבר הכי טבעי שאדם שקשה לו וכואב לו והוא מקווה ומצפה וחושש, שהוא מעביר את זה, מקשר את זה לא רק לעניינים המעשיים שהוא יכול לעשות פה בעולם הזה ולהשתדל קצת יותר ולהתאמץ קצת יותר אלא הוא מקשר את זה לנצח, לאינסוף.

... אני מוצא את עצמי שואל את השאלה "איכה". זו שאלה שה' שאל את האדם, שאלה ראשונה כמעט, וזו שאלה שאנחנו גם הולכים בדרכיו ושואלים בחזרה. אנחנו לא תמיד רואים אותו, אנחנו מחפשים אותו, מבקשים אותו, ובהסתר פנים השאלה מתעצמת, אבל השאלה עצמה היא גם סוג של התקשרות וקשר... כשאדם שואל "איכה?" זה סוג של התקשרות. זה לא ויתור, לפעמים דווקא בהסתר פנים אדם מחפש יותר, זה מזכך את ההבנה שלו מה זו תפילה, מה זה א-לוהים, מה זו אנושיות, זה מזכך את המושגים שלו"

תפילת מורה

נורית בר יוסף

אינני מתפללת מספיק.

והלא רציתי הבוקר לקום מוקדם, לערוך בקשותי לפניך אחת לאחת. תחילה לשתוק מעט, לנשום, להקשיב. אחר לבקש. כ"כ הרבה יש לי לבקש.

לא הספקתי.

שעת בוקר - שלוש דקות לשמונה, שוב מתחרה בשעון. נכנסת בריצה בשערי האולפנה, מסדירה נשימה, מיישרת את השמלה, לובשת את חיוך הבוקר, (עוד חצי דקה הוא יהיה אמיתי), תיקי העמוס על כתפי האחת, ערימת דפים לצילום בזרועותי, מפתחות הרכב עדיין בידי, כוס קפה נאבקת על מקומה, נשפכת מעט, זהירות-הדפים, צלצול אחרון לילדים, חיוך לתלמידה בדרך, רצה בתוך ים הרצות סביבי. והנה דלת הכיתה. מהרהרת בצער, שוב לא הספקתי.

כ"כ הרבה היה לי להתפלל לפניך, וכבר אני המורה, ולא הספקתי לומר לפניך תפילת - מורה.

תפילת מורה. לו הייתי מספיקה לומר לפניך, אנא תן בי שקט.

תן בי שקט שיהיה בו די כדי לכבות הרעש מסביב כשאכנס לכתה.

שקט שינסוך גם בתלמידותי שלוה הכרחית למפגש.

תן בי שקט שאוכל לפנות מקום בתוכי.

כדי שיעלו ויבואו בי דינה, יונת, יפעת, לשם, הדסה, תהילה.

מקום בתוכי לרינת, הזקוקה לחיזוק, לאהובה, המבקשת עצה, לנגה, היושבת מכווצת בפינה, אינה רואה ואינה נראית, תן לי לראות אותה היום.

עזור לי להביט בחיבה על התנהגותה העוקצנית של רבקה, להקשיב בסלחנות לתלונותיה של אורה, להדריך את שיר בנתיב העמל, לעזור לנעה להצליח- כל כך מגיע לה.

הדלק אור בעיני. שיוכל לבקוע את המסכים הקטנים והמרצדים שהן אוחזות מתחת לשולחן, לוכדי המבטים הממוחשבים המכשפים, תן לי לנצח אותם היום. אנא, תן לי לפגוש את עיניהן היום. שיתרחש לשעה אחת, לשיעור אחד, נס המפגש עין בעין - פנים אל פנים - לב אל לב.

אם תוכל, עשה שרשימת הנוכחות תהיה רשימת נוכחות אמיתית -

שתלמידותי תהיינה נוכחות בשיעור ולא רק בגופן, עשה שאהיה נוכחת גם אני. ברך את שיעורי שיהיה אמיתי, שתהיינה מילותי מדויקות, נבונות וכנות, שאזכה ללמד. שאזכה להקשיב, שאזכה ללמוד, גם אני רוצה ללמוד.

כל כך הרבה יש לי להתפלל לפניך, ולא הספקתי.

ולו רק הייתי מספיקה לבקש שתבואנה בשלום בשערי האולפנה ותצאנה בשלום. שלמות בגופן ובנפשן.

ותודה היה עלי לומר בקול, אבל בהמולת ההתארגנות בבוקר כמעט שכחתי - תודה על עבודה שאף פעם אינה משעממת, תודה על ההזדמנות להפגש עם נשמות, על הזכות לגעת, ליצור קשרים, להסתקרן, להתפעם, להתחדש. וגם.. לכעוס, להתאכזב, להתעייף, ושוב להאמין ולאהוב.

והנה אני בפתח הכיתה מביטה בהן עם כל תפילותי שלא הספקתי להתפלל.

ואין פנאי

רק רגע אחד, צלול, מדויק, לזכך מחשבה, לדייק - ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך.

נורית בר יוסף היא מורה לספרות ולכתיבה יוצרת באולפנת עפרה ומנחת מורים בהשתלמויות "לב לדעת"

עבודה שבלב

שיחה עם הרב דניאל כהן

הרב דניאל כהן הוא רב הישוב בת עין והיה ראש ישיבה שם שנים רבות. היום הוא ראש בית מדרש העץ, מקום ייחודי ללימוד עמוק, עבודה רוחנית ומופעי נגינה ותפילה, הוא למד בשיבות מרכז הרב, נצח ישראל והר עציון. מלבד היותו פוסק, איש הלכה, מלחין ונגן מקצועי בקלרינט, הוא מעביר תכניות לימודים וסדנאות להתבוננות רוחנית יהודית ועבודת התפילה לרבנים, מחנכים ולכלל הציבור שהולכות ותופסות תאוצה. בסדנאות האלו, הוא מחבר את האדם לעולמו הפנימי באופן שניתן לחוש אותו ולממש אותו בחיי היום יום. אנחנו נפגשים בביתו שבבת עין כדי לדבר על התפילה ובית הספר - שני מושגים שלא תמיד הולכים יחד...

איך אפשר להכניס מרחב של תפילה לתוך בית הספר, לתוך הכיתה?

קודם כל בית הספר צריך להחליט אם הנושא הזה יקר לו. אם הוא יקר אז יש דרישה להקדיש לכך זמן. זו עבודה. גם במישור של הבנה וגם במישור של עשייה. אין ספק שבגילאים המוקדמים יותר יש לנו שתי מטרות: גם ליצור את ההכרות עם נוסח התפילה וגם, במישור הפנימי - ללמוד להתפלל. אפשר לעשות הכנה לתפילה בניגון, בהתבוננות בנושא מסוים או ע"י שיח בקבוצות קטנות - על הרצונות שלי, על התקוות שלי...

אין כמעט סיכוי למורה להעביר עבודה שבלב אם הוא בעצמו איננו עסוק בכך באיזשהו אופן. זהו סוג של מומחיות. אם רוצים לשנות את פני הדברים צריך להשקיע במומחיות הזו ולפתח תוכניות שלא רק עוסקות בפירוש המילים או הנחלת המורשת והחדרת החשיבות של התפילה אלא ביצירת הכלים והאמצעים ליצור את החוויה שהופכת את התפילה למשהו שאדם רוצה להיות בו.

מהן הדרכים לפתח אצלנו, ואצל התלמידים, את אותה עבודה שבלב?

ראשית אדם צריך לגלות שיש בתוכו מימדים. מימד של תחושות הגוף, של המחשבות, של הרגשות, מימד של תקווה, של חזון. למידת הדרגות השונות שנמצאות באדם מאפשרת לו לחשוף ולגלות באיזה אופן הוא חווה את המציאות כרגע ובאיזה אופן הוא רוצה לחוות את המציאות. מה דרוש לו כדי שיוכל לגשת לחיים, לרגע הזה. זה נכון לכל החיים ובוודאי לתפילה.

אנחנו לא באופן טבעי נמצאים במצב "תפילתי" אלא באופן טבעי אנחנו נמצאים במצב "מעשי", במצב של התייחסות אל המצוי. לדרגה שאנחנו מתייחסים אל הרצוי דרוש סוג של שחרור - אני צריך להאמין שדברים יכולים להשתנות, לפתח את היכולת לבחור במימד אחר שממנו אפשר ללמוד את הדרכים לעורר

תקוה, חלום, שאיפה. מה דרוש כדי לשחרר אותי ממחשבות המצוי למחשבות השלמות, המגע עם השלמות, לתקוה.

דוגמא לעבודה מעשית שאפשר לעשות: להשלים את המשפטים:

אני חושב... אני מרגיש... אני מקווה... המורה עצמו צריך להיות מיומן בהבחנה בין הרמות השונות. הרבה פעמים אנשים מבולבלים בתחום הזה, וברגע שאדם מתחיל לתרגל ולחזק את ההבנה והאבחנה אז זה נהפך להיות סוג של הרגל. לפני שניגשים לתפילה לשאול את עצמי את השאלות הללו וליצור שינוי תודעתי כהכנה לתפילה.

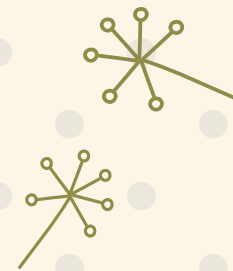
תרגיל נוסף: לפני התפילה לשאול את עצמי: על מה אני חושב? ועל מה אני רוצה לחשוב?

אחר כך להסתכל על השמים, ואז לשאול: מה אני מקווה שיקרה לי היום? מה אני מקווה שישתנה לי היום בחיים? לאחר מהלך כזה אדם כבר נמצא במצב נפש אחר. להיות בעצירה, בשהייה. זה דבר שהוא לא קל לילדים אבל יש לא מעט תרגילים של הרפיה שאפשר לעשות כהכנה לתפילה. עיקר ההכנה לתפילה היא ביכולת ליצור שינוי הוויה, שינוי המעמד הנפשי. ועיקר המסר הוא ההבנה שאנחנו בוחרים. שהיכולת לעבור ממימד אחד לאחר בקיום שלנו, נתונה בידינו. אפשר לחלק את העבודה הפנימית של ההכנה לתפילה לארבע תנועות מרכזיות: תנועה אחת: התבוננות. לקחת משפט ולחשוב עליו, להתבונן בו. למשל: ה' הוא טוב. מהן ההתנגדויות שלי למשפט זה? איפה אני פוגש אותו בתוכי? איזה דברים בעולם אני מכיר שבהם מתגלה הטוב של ה'? מיד האדם יתחיל לחשוב על השמש, על האויר. ההתבוננות היא לא באופן פילוסופי, כאמירה מוחלטת, אלא כאמירה חלקית שאני בודק איפה היא מדברת אלי.

כיוון אחר, על בסיס המשנה המתארת את החסידים הראשונים שהיו שוהים שעה אחת קודם התפילה, לכוון ליבם למקום - השתהות. להיות בהשהיה. לאמן את המוח להרפות. להיות בנוכחות במקום.

דרך שלישית היא התייחדות. מילה או משפט שחוזרים עליו הרבה פעמים, שרים אותו יחד. מה היה קורה בכיתה אם היינו מתעכבים על אשרי יושבי ביתך ושרים אותו הרבה פעמים? זה פועל כי ככל שחוזרים על המילים הן עוברות את הרבדים השכלתניים ומתחילות לחדור אל הלב. הן מקבלות כל פעם צליל אחר. החזרה יוצרת מפגש מסוג אחר.

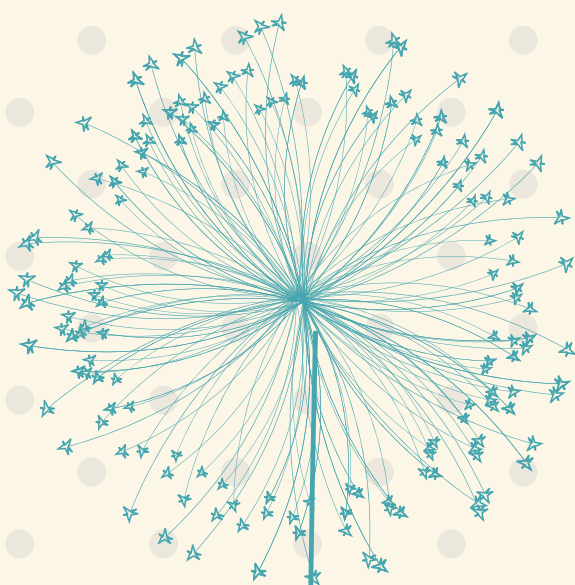
ותנועה רביעית: ניגון ונגינה. צריך ללמוד מה המטרה של הניגון והשירה. בעת האחרונה הנחיתי קבוצה של רבני קהילות ור"מים שחלק מהענין היה ללמד אותם מה ניגון אמור לעשות. מה אני מכון מתי שאני שר? כשאדם שם לעצמו כוונה לפני הניגון זה משהו אחר לגמרי. זה דבר שלא מספיק ללמד אותו פעם אחת. אלא צריך לחזור עליו ולהזכיר אותו לעצמו.

תפילה על מלמדי תינוקות

רבי חיים רשפיץ מפראג

וְלַמְלַמְדֵי תִינוּקוֹת שֶׁל עִמְךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל
תִּתֵּן לָהֶם אֲמִיץ לֵב וְכֹר לֵב
וְכֹחַ לְהַפְלִיא לַעֲשׂוֹת אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ
לַעֲשׂוֹת מְלָאכָת שָׁמַיִם בְּאַמוּנָה
שֶׁלֹּא יִכְשׁוּל כֹּחַ הַסֶּבֶל
וְאַל יִהְיֶה לָהֶם רַפְיוֹן יָדַיִם
וְהִסֵּר מֵהֶם לֵב רָגֵז וְהַקְפָּדוֹת
וְתֵן לָהֶם תְּלַמִּידִים הַגּוֹנִים
וְיִהְיוּ מַצְלִיחִים בְּתוֹרָתָם לַעֲשׂוֹת פְּרִי קִדְשׁ הַלּוּלִים
וְאַל יֵצֵא מֵהֶם תְּלַמִּיד שֶׁאֵינוֹ הַגּוֹן שֶׁמְקַדִּים תְּבִשְׁלוֹ בְּרַבִּים
וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ וְצִאֲצֵאֵי כָּל עִמְךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל
כִּלְנֵנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ
וְלִמְדֵי תוֹרָתְךָ לְשִׁמְחָה.

כיצד ניתן להגיע וליצור כוונה בתפילה?

כידוע יש למילה כוונה כמה מישורים -
כוונת המילים, כוונה שהיא הידיעה שאני עומד לפני השכינה, וזה עצמו צריך
ביאור - מיהי השכינה? מי אני ביחס אליה?
והפירוש השלישי: כוונה כמו מכוונות, במובן המוזיקלי. כמו כיוון של כלי.
הרבה מהתפילה היא יצירת כיוון שלנו עם תבניות יסוד של הבריאה. הבריאה
היא שואפת לרפואה, לשלמויות מושלמות יותר ויותר, הבריאה שואפת לסליחה
במובן של אפשרויות של התחלה חדשה, מחיקת העבר - רואים זאת בתהליכי
ריקבון וצמיחה.
הבריאה שואפת לגאולה, במובן של נתינת אפשרות לכל פרט בה למצוא את
מקומו, להיות עצמו.
הבריאה שואפת למקום שיכיל מפגש שבין החומר לרוח, שואפת לירושלים
הכיוון של התפילה הוא לעזור לכוון אותנו אל אותן תבניות. אנחנו לא פועלים
נגד הזרם של המציאות אלא מכווננים את עצמנו אליו.
נקיטת עמדה כזאת בשעת תפילה משנה את האופי של התפילה שלנו ממשהו
שדורש מצח מקומט וגוף מתוח למשהו שמזמין אותנו להקשבה, לרגיעה,
להרפיה, לנועם. התפילה היא מקום לעונג רוחני.
זו תנועה אחרת של כוונה שצריך ללמד. איך אני מכוון את עצמי - בברכת
השנים - אל העושר הפנימי, ברפואה - לכוון אל המקום הבריא שבי...

**להרבה מורים זה לא דבר פשוט, להתפלל יחד עם התלמידים. אולי לרב יש
עצה איך ניתן לעשות זאת באופן טוב ונכון?**

אם היתה למורים קבוצת למידה משותפת, של אימון ותרגול של המקום הזה,
דו שיח על מה התפקיד שלנו בשעת תפילה עם התלמידים שלנו ומה אנחנו
עוברים שם, איך משפרים ומשתפרים, וגם תפילה "עבודתית" פעם בחודש
ביחד... אז אולי היה להם יותר קל.
חשוב לעבוד על איך אפשר להפוך זאת למעשה, לא רק מבחינה מחשבתית
אלא מבחינה חווייתית. כשאדם מתפלל בכוונה באופן שתיארנו, כשהוא מעמיק
את הקשר שלו עם המימדים השונים שקיימים בו, כשהוא חווה את העולם
כיקום שהוא בעד הדברים שהוא מתפלל עליהם... זה צובע את כל שאר החיים:
באיזה אופן הוא מקשיב לאחר, באיזה עדינות הוא מתייחס לסביבה, באיזה ערנות
ובהירות הוא חי את חייו. הוא משנה את העמדה כלפי העולם והופך להיות מי
שבעצם נולד להיטיב עם העולם.
כל אלה הן תוצאות של התרגול היומיומי של תפילה שכזאת. אני בעצם מרחיב
את הגבולות של האני, אני מדבר לא רק למען עצמי אלא למען הכלל. מכוונות
כזו יוצרת אדם רגיש יותר למה שקורה בתוכו. עדינות רוח שמתפתחת כאשר
התפילה מוקדשת לפיתוח היכולות הללו. זה משרה על הכל. זה הופך אותי למי
שמקשיב לתורה ממקום אחר, שומע מסרים שמעבר למילים, נהיה יותר אוהב.

כתובת האתר של בית מדרש העץ לעבודה רוחנית:
www.haeitz.intorah.com

מה מספר הרוח לאילנות הגבוהים? הילד בן השבע ותהליך קבלת הסידור

עינת בר יוסף

הילד הצעיר, בתהליכי הגדילה והחניכה שלו, משול לפרח סגור כניצן, פותח נזר עלים אחרי נזר עלים, כתר אחרי כתר הנמשך מן המרכז, נפרש, נמתח, מגלה בזמן הנכון ובסדר הנכון את יופי צבעיו ומרחב עליו. עמוק בתוך הפרח חבוי מעין עתיד בתוך עתיד, וכל מלאכת החינוך מאפשרת בזירות, במתינות, בבחינת 'לכל זמן ועת לכל חפץ', לאותו סוד עתידי, ייעוד עתידי, פוטנציאל, מה שמצוי בכוח, להגיע מתוך הפתיחה רבת הרושם של כל שלב ושלב.

בין עלים רכים העוטפים את הניצן
סוד כמוס נרדם, ישן
עם שחר הפרח עיניו פקח
לשמש אור, לבוקר צח
הסוד פרח מבין העלים
המריא אל על, לאוויר החמים
המריא, התעופף, נשק לחמה
מתנה של זוהר אסף בדממה
עם ערב חזר, את הפרח סגר
מילא הוא אותו חום נהדר
ואותה נשיקה של שמש חמה
לפרח, בלילה, מאוד נעמה
ובבוקר צנחו ונשרו העלים
והסוד התגלה, זה הפרי הטעים.

הילד או הילדה בני השבע עדיין חוסים תחת כנפי הפליאה אל מול העולם. תנועת הזמן המתגלה בשינויי העונות, הירח בנשימתו כשפל וגאות, כיפת השמיים הפרושה מעל, כל אלה יסודות פלאיים. הפליאה בגיל הצעיר היא עמידה פשוטה, חשופה, נטולת עכבות, ועוצמתה ההתמסרות לנשגב ולמה שגדול מעצמיותי. זוהי, בצורה הגולמית ביותר והטהורה ביותר, האמונה, ולילדים היא הלך נפש טבעי. המבוגרים, אנחנו, שכבר נעזבה מאיתנו עריסת הילדות, ובמקומה מבארים לנו את העולם כוחות ההפרדה והחשיבה, מחפשים כל יום מחדש את כוחות הפליאה, ההתמסרות, להיות אחד עם, עריסה ללב. האמונה היא בבחינת עבודה.

תהליך החניכה הראשון בבית הספר (והיום אף לפני כן), הוא תהליך שיסודו הפרדה: לימוד הקריאה. האוריינות היא מפתח לעולמם של המבוגרים אך בכדי לרכוש אותה על הילדים להיפרד במעט מן ההתנגנות של השפה הטבעית אותה רכשו דרך החיקוי, שהוא עצמו כוח מאחד ושמחות התמסרות לנגינת

שפתו של האחר, ולהעמיד את אותה שפה כפירוק לרכיביה: אותיות כייצוג העיצורים, והניקוד, מערכת מאוחרת שתפקידה היה לשמר את התנגנות השפה, זו שמלכתחילה נישאה על כוחות הזיכרון, על הכוחות הריתמיים של האדם, על השירה והחריזה, על המשקל והקצב. ברכישת הקריאה ראשית מפרקים, ואז מתחילים במלאכת הצירוף מחדש.

אין אנו עוסקים כאן בתהליך המורכב הזה, האוריינות, השער הראשון בחינוך הבית ספרי לכניסה אל ממלכת המבוגרים, אך מתוך התיאור הקצר הזה חשובים לנו שני יסודות בבואנו להעניק, לתת לילד ולילדה הצעירים, ספר שהוא מעיקרו הניסיון והרצון האותנטי של האדם הבוגר לשוב ולהתאחד עם קהילתו, עם מניינו, ועם אמונתו. כזה ראה וקדש.

היסוד האחד הוא שימור הפליאה, והיסוד האחר הוא אריגה של הסידור עם מהלך החיים הטבעי, אליו עדיין קשור הילד הצעיר באמצעות כוחות חיים ובריאה, צמיחה וגדילה המצויים פנימה, בתוך הווייתו הפיזית ממש: הילד עדיין צומח, עדיין בונה את איבריו, מחליף שיניים, מאריך גפיים. אנחנו, המבוגרים, במקרה הטוב משמרים את כל בניין התפארת הזה, אך למעשה עוברים תהליכים הפוכים מאלה של הילד.

ישנן דרכים רבות להכניס את הילד בשעריו של הסידור. ראשיתו של המפגש בבית, מתוך שמיעה, מחויבות ההורים והקהילה לזמירות הסידור, גרסא דינקותא. הסידור הוא ביטוי לחיים עצמם. אולם עבור הילדים הצעירים החיים עצמם הם חידתיים, לא כל שכן האיסוף, הארגון, והקאנוניזציה של טקסטים הארוגים לכדי כלי לעבודת השם. כשהילד עובר את מפתן הקריאה, האוריינות, הסידור לכאורה נגיש גם לו, אך העבודה החינוכית המוטלת על המבוגרים, המכניסים אותו בשערי בגרות, היא לפרוש לפניו את אותה "מפת דרכים" באופן שלא רק תשמש כחובה וכעול, אלא בגיל של טרום המצוות תתמלא באותם כוחות יופי ופליאה הזמינים כל כך לנפשו של הילד.

מתוך האפשרויות הרבות ליצור פגישה עם הסידור, נביט על שלושה שערים שהם עבור הילדים שערי כניסה ויציאה טבעיים מתוך מציאות אחת אל אחרת: השער הנכנס אל היום, השער הפונה אל הלילה, ושער המעבר בין השניים. הסידור מארגן את אלה כשחרית, מנחה וערבית. והסידור, בעצם, גם מקבל החלטה מובנית בנוגע למהו השער הפותח: השחרית, החלטה שאנו, כמחנכים צריכים להרהר בה.

מבחינה חינוכית, מבחינת התפיסה העמוקה של מתי מתחיל תהליך ואיזו איכות יש לכל התחלה, היינו יכולים לומר שאולי השער הראשון היה דווקא צריך להיות הערבית, כפי שנתפס היום בבריאתו: 'יהי ערב ויהי בוקר'. על הסוגיה החינוכית המרתקת הזו: מאין מתחילים: מן החלום או מן המציאות, לא נדון כאן מקוצר היריעה. הנה תמונת בוקר של האדם המתעורר, שהמחווה הראשונה שלו היא ההזדקפות, העמידה.

והנה אני עומד
כאן, על האדמה היציבה
ואני מביט הרחק הרחק
מלבי למטה, אל האדמה
מלבי למעלה אל השמיים
מלבי, מסביב, אל כל חבריי
והנה אני עומד
כאן, על האדמה היציבה

ההתייבבות וההזדקפות הן איכויות של אברהם ושל תפילתו. שער הבוקר משול לעמידתו של אברהם אל מול הגדול ממנו, אדם אל מול אלוהיו. אך אברהם, כאיכות של זקיפות, מביא יחד עם השתחררותו מכבלי כוחות האדמה (הרי בזקיפותו הוא מתגבר על כוח המשיכה ממש, בשונה ממה שנפגוש מאוחר יותר אצל יעקב השרוע כולו על הארץ בשנתו), איכות נוספת: העמידה אל מול דבר, מנגד, יש בה שוב: הפרדה. המדרש על אברהם המתבונן על גרמי השמיים מבטא היטב את החשיבה העצמאית והביקורתית שלו: הרי במדרש הזה הוא קיבל החלטה שיש בה משום הסקת מסקנה ממש בשאלה מי המכוון את כל הבריאה, מי עומד מאחורי תנועתם של כל הגופים. הבוקר, גם בבית הספר הוא התעוררות של הכוחות המנטליים, החושבים, שאם לא כן, היינו פותחים את שערי בית הספר רק בצהריים. יחד עם אלה אברהם, כאיכות הבוקר, כשער הפתיחה ליום, הוא אדם ללא אדמה, הוא נודד.

האדמה פרושה תחתיי
ומשקלה כה רב, עצום
שמיים מעלה מעליי
אורם זרוע ביקום
מלפניי נמתח השביל
עליו אצעד בחן וגיל
מאחורי בשמי מרום
לכל כוכב ישנו מקום
מימיני שמחה ואון
האומץ שם, תקווה תשכון
ומשמאלי ירבו ברכה
שלום, אחווה ואהבה
וכאן עמוק בתוך תוכי
בלב כל זה כאן חי אני

הצהריים מזמנים מנוחה ומינחה. שער הצהריים הוא המורכב מכולם. אין לו סימנים מובהקים של זריחה או שקיעה, וההתבוננות הטבעית בצבעי שמיים המתחלפים, המוצגת כתשובה לשאלה 'מאימתי קורין', אינה מזמנת למעבר הזה.

אך יש חיפוש, חיפוש אחר באר של מים. תמה הנוודות, איכות המים מחברת את האדם אל האדמה, יצחק חופר בארות כחום היום. המים הם איכות של מקצב: גאות ושפל, מחזור המים, גשם בעתו, מים הם כמו נשימה. גם עבור הילדים הצעירים, שעת הצהריים היא שעת מנוחה לחושים, שעת נשימה, והתמסרות לצימאון חדש: להיות בין לבין, לעזוב את העצמיות העומדת מנגד, החושבת, ולהתחיל בעדינות לאפשר לעצמיות החולמת להתארגן לקראת המעבר אל הלילה. "ויצא יצחק לשוח" לשוח מהו? לנוח, להרהר, לשוחח, לצאת אל השדה, אל הטבע, מעין תפילה פנימית: דע לך שכל עשב ועשב יש לו ניגון מיוחד משלו.

כל כך הרבה ניתן ללמוד על מהי מנחה, מהי מנוחה, מנקודת המבט החינוכית של הצירוף הנפלא 'בָּא מְבֹא', לבוא מלבוא: להתבונן על אותו מקצב עדין של חיים שבו הכיוון הלינארי, כמו זה של הסקת המסקנה, מן העבר אל העתיד, כבר אינו חד כיווני. יש בזה עכשיו, הווה, מנוחה לרגע ממה שאברהם עומד מולו, מתבונן עליו ומסיק ממנו מסקנה שהיא תולדה של כוחות חשיבה, מה שכבר מצוי בעבר, לבין מה שיביא איתו יעקב שהוא השלכה שלמה של עצמיותו אלי לילה, אל הלא נודע עדיין, אל מה שעתיד לבוא. ובתוך יצחק, הווה בהוויתו, באר חיה של מים, יוצא לשוח.

לשוח הוא גם בבואה של תהליך ההכנה לקראת קבלת הסידור. הרעיון הטמון בתוכו הוא ללכת את שלושת השערים הכל כך טבעיים ונגישים להווייתו של הילד, ושהם בבחינת חשיבה מארגנת בסיסית, וממש כמו יצחק לאפשר לילדים להרהר בתוך התהליך הזה. מתוך ההכנה החינוכית, המתבוננת על השלמות הזו שמציע הסידור, כמפה אפשרית אחת מיני רבות ללכת בתוכו, יכולה להתהוות מעין אסופה, שהיא תקפה ורלוונטית לילד הצעיר, ובה תמונות של מילים: דקלומים ושירה, סיפורת קצרה, אסיף מתוך העבודה המלאה, הרחבה, המזינה של הילדים, שבסופה הם קיבלו את הסידור. מעין הצהרה חינוכית המשלבת את הסידור יד ביד עם כל הטוב של תרבות, גדילה, רוחו של המעשה החינוכי החד פעמי, התהליך שעברו בכיתות באותה שנה. שני הספרים האלה: הסידור שכל כולו הקבוע, הבלתי משתנה, המסורתי, המחייב, יחד עם 'לשוח' המשתנה, החד פעמי, האקלקטי, הם כמו שיחת עומק של האדם הכבול בכוחות התורשה ובד בבד מחדש את נתיב חייו בכל יום ויום.

על יעקב כערכו של יום ניתן לכתוב כל כך הרבה. הוא חולם, ומתוך החלום נקשר שוב אל האדמה, זו שאברהם ילך עליה נודד עם שחר. כל זמן שיעקב חולם, האדמה היא לו מיטה, בית, שקט, ורוחו ניזונה מהשמיים הפרושים מעליו. משוחרר מזקיפות היום, מהערות, מן התודעה החושבת, יכול יעקב להפוך לסולם, וברגע שהפך לסולם חוזרת אליו האיכות של יצחק: מתחילה בו זרימה רתמית, קצבית, כמו תמונת המים, רק שהפעם היא רוחית: מלאכים עולים ויורדים בסולם. אברהם מחפש אחר הארץ, יצחק יורד לבטנה ומוצא בה מים, יעקב מאפשר לשמיים להגיע עד לאדמה הטובה, סולם המוצב ארצה. האחד

האחד בספטמבר

אלישבע גרינבאום

מיליון ילדים הולכים היום לבית הספר

ואחד מהם מחזיק ביד.

רים מחברות ונלקוט עור חדש נודפים ממנו

התרגשות עולה משערו הקפוף.

אנשת חלומות קיץ שפתמו דחוסה

בסוליות סנדליו הקטנים.

ידך הקטנה, הלחה, לוחצת בחזקה את ידי,

כשאנחנו נכנסים לחצר והפחד הידוע

להתחיל שוב מהתחלה, הכל, אנחנו שנינו

מול העולם, עוד רגע אחד

לפני שאעזב את ידך, ותהיה אתה לבדך,

גבר קטן גזוז שער מול העולם

ואני אסב מבטי, אשה שרבים נכנסו לתוכה

אבל איש לא יצא מתוכה מעולם

ואלך

לפתע פתאום האדמה, הוצ' כרמל ירושלים, 2005

אנו מודים להוצאת כרמל על אישור הפירסום

עומד, השני בא מבוא, הולך לשוח, והשלישי פוגע במובן פוגש אבל לא במרחב הפיזי, הער. אברהם הוא דיבור המחשבה, יצחק הוא דיבור של הלב, ויעקב דיבור של החלום, של זרעי הרצון העמוקים ביותר המבקשים להתגשם. עבר, הווה ועתיד עוברים ביניהם מאברהם ליצחק ליעקב: אור הבוקר הוא כבר עברו של היום, חלום הלילה הוא עתידו של היום הבא.

הכנת הילדים בבית הספר לקראת קבלת סידור, כמו כל המעשה החינוכי כולו, היא מלאכת מחשבת. אם יכול המחנך בעצמו להיות מקום, בית, מרחב לשיחה בין המסורת וההתחדשות, ולהבין מיהו הילד הצעיר ההולך אחר סמכותו, הוא יוכל לברוא וליצור במו חלומו, ליבו וחשיבתו את הכלי אליו ניתן יהיה ליצוק משמעות רבת חסד ויופי לכל תהליך החניכה, ובכך להיות אברהם, יצחק ויעקב כאחדות של חשיבה, לב וחלום.

עינת בר יוסף היא מלווה ויועצת בהקמת יוזמות חינוכיות, מנחה ומכשירת מורים בהעמקת ובהבנת תהליכים חינוכיים בגילאי בית הספר היסודי.

